

Yayına Hazırlayan ŞİRİN TEKELİ
1980'ler Tűrkiyesi'nde
Kadın Bakış Açısından Kadınlar

İletişim Yayınları 119 • Bugünün Kitapları 7

ISBN-13: 978-975-470-079-4

© 1990 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-5. BASKI 1990-2011, İstanbul

6. BASKI 2015, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Begüm Güzel

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Yayına Hazırlayan
ŞİRİN TEKELİ

1980'ler Türkiyesi'nde
Kadın Bakış
Açısından
Kadınlar

i l e t i Ő i m

İÇİNDEKİLER

GEREKLİ BİR DÜZELTME / Meral Akkent	7
1980'LER TÜRKİYESİNDE KADINLAR / Şirin Tekeli	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>Eski Toplumun Çekiciliği</i>	47
19. YÜZYIL SONU İSTANBUL BASININDA MODA VE KADIN KIYAFETLERİ / Nora Şeni	49
TÜRKİYE'DE İSLAMCI HAREKET VE KADIN Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme / Feride Acar	73
FEMİNİZM VE İSLAM: KADIN VE AİLE DERGISİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ / Yeşim Arat	91
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Maddi Hayatın Dayattıkları</i>	103
KENTSEL ÜRETİM SÜRECİNDE KADIN EMEĞİNİN KONUMU VE DEĞİŞEN BİÇİMLERİ / F. Yıldız Ecevit	105
KADINLARIN EV İÇİ VE EV DIŞI UĞRAŞLARINDAKİ DEĞİŞME / Ferhunde Özbay	115
TÜRKİYE'DE KIRSAL KESİMDE HALI DOKUMACILIĞI VE KADININ EZİLMİŞLİĞİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR TARTIŞMA / Günseli Berik	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Modernleştirici Kurumların Sınırları..... 159

TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE KADINLAR / *Fatma Gök*..... 161

DOĞU ANADOLU'DA MODERNLEŞME VE

KIRSAL KADIN / *Yakın Ertürk*..... 177

TÜRKİYE'DE MEDYADA KADIN: SERBEST, MÜSAİT KADIN

VEYA İYİ EŞ, FEDAKÂR ANNE / *Ayşe Saktanber*..... 187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Direnmenin Biçimleri: Özel Yaşam..... 207

AİLE İÇİ KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİNİN ÇOK BOYUTLU

KAVRAMLAŞTIRILMASINA YÖNELİK ÖNERİLER / *Hale Bolak*..... 209

KÖY KADINININ AİLE VE EVLİLİKTE

GÜÇLENME MÜCADELESİ / *Nükhet Sirman*..... 221

AŞİRETİLİ KADIN: GÖÇER VE YARI-GÖÇER TOPLUMLARDA

CİNSİYET ROLLERİ VE KADIN STRATEJİLERİ /

Lale Yalçın-Heckmann..... 247

BEŞİNCİ BÖLÜM

Direnmenin Biçimleri: Kamu Yaşamı..... 259

TÜRKİYE'DE KADININ SİYASETE KATILIMI / *Ayşe Güneş-Ayata*..... 261

TÜRKİYE SOLU'NUN KADINA BAKIŞI:

DEĞİŞEN BİR ŞEY VAR MI? / *Fatmagül Berktaş*..... 279

ULUSLAŞMA SÜRECİ VE FEMİNİZM ÜZERİNE

KARŞILAŞTIRMALI DÜŞÜNCELER /

Nilüfer Çağatay - Yasemin N. Soysal..... 291

ALTINCI BÖLÜM

Direnmenin Pratik Biçimleri..... 301

EŞ DAYAĞI VE DAYAĞA KARŞI

DAYANIŞMA KAMPANYASI / *Şahika Yüksel*..... 303

KADIN VE CİNSEL SORUNLARI / *Arşalus Kayır*..... 311

Sonuç..... 325

ATAERKİL ÖRÜNTÜLER: TÜRK TOPLUMUNDA

ERKEK EGEMENLİĞİNİN ÇÖZÜMLENMESİNE YÖNELİK

NOTLAR / *Deniz Kandiyoti*..... 327

YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞİ..... 341

GEREKLİ BİR DÜZELTME
Türkiye'deki Kadın Araştırmaları ve
Almanya'daki Yankıları
Meral Akkent

Göç alan ülkelerde, yaşam merkezini göç nedeniyle yurt dışına kaydırmış Türkiyeli kadınlar konusunda yapılan araştırmalarda farklılık göstergelerinin, bu sosyal grubu betimleme ve genele atıfta bulunmada büyük ağırlığı vardır. Türkiyeli göçmen kadın, kişiliği oluşturan ve etkileyen tüm sosyolojik, psikolojik, ekonomik, politik ve göçmenlik olgusu gibi faktörler göz ardı edilerek, tarihsel süreç dışında kalmış, değişmelere kapalı, geleneklerin esiri statik bir sosyal grup olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım aynı zamanda Batı Avrupa'da geçerli "Doğu" imajıyla da örtüşmektedir. Oryantalist bakış açısı geleneğinde "Doğu" ve "Batı" için birbirinden kesin çizgilerle farklı olan tanımlamalar kullanılır. "Farklılık" tarafsız bir tanımlamayı değil, Batı'nın kültürel, ekonomik ve sosyal üstünlüğünü içeren "karşıtlığı" ifade eder. Bu bakış açısının temel prensiplerinden biri ise, İslam dininin içeriği ile tüm toplumsal sorunların açıklanmasıdır. Oryantalist anlayış, ailedeki erkek üyelerin baskısı nedeniyle Müslüman kadınların, Batılı kadınlardan çok daha özel bir ezilme durumu yaşadıklarını da varsayar.¹ Türkiyeli

---

1 Leyla Ahmed, "Western ethnocentrism and the perception of the Harem", *Feminist Studies*, 8, sayı 3, New York; Helma Lutz, "'Orientalische Weiblichkeit', Welten verbinden, Türkische Mitlerinnen (intermediäre) in den Niederlanden

göçmen kadın konusunda ise oryantalist tanımlamalar kendini tekrarlayarak devamlılık göstermekte ve güncel sosyal gelişmelerin analizinde kullanılmaktadır.

Almanya'da 1970'lerin ortasından itibaren göçmen kadınlar hakkında yapılan araştırmaların büyük bir bölümünde, Türkiye'li göçmen kadınlar hem geldiği hem de göçmen olarak yaşadığı ülkede "içinde bulunduğu şartların kurbanı" olarak basite indirgeyici bir anlayışla tanımlanmakta, kadınların, sorun çözüm stratejileri, yaşam planları ve kendileri hakkındaki söylemleri görmezden gelinmekte, en iyi ihtimalle de "istisna" olarak adlandırılmaktadır.

Karşı kutuplar

Günümüzde de halen birçok Türk, Kuran'ın öngördüğü kurallara şu veya bu şekilde bağlı, dindar bir Müslüman olduğu için, cinsler arasındaki roller de genel olarak İslam gelenekleri tarafından belirlenir. Bu da kaçınılmaz bir şekilde kadınların, kendileri için Kuran'da öngörülen dezavantajlı, düşük sosyal statülü ve erkeklerle ilişkilerinde sistematik ayrımcılığa uğrama gibi durumları kabul etme mecburiyetinde oldukları anlamına gelir.²

Alıntı yapılan çalışma 1978 yılında yazılmıştır. 1984 yılında ise Avusturyalı feminist araştırmacılar Bernard ve Schläffer, özünde genelleyicilik barındıran "Müslüman kadınlar" ifadesini kullanarak, bu grubu gene ezilen ve sömürülen olarak tanımlarlar. Aynı genelleyici ifade ile "Batılı kadın"ın, toplumsal yaşamın her alanında ilerlemiş, bağımsızlığına erişmiş "öteki" grubu temsil ettiğini yazarlar.³ Karşı kutuplar teorisinde çeşitli yaşam gerçekleri gibi olgulara da yer yoktur: Örneğin, Avrupa ülkelerinde de politik, hukuksal, kültürel ve ekonomik açıdan kadının konumunun iyileştirilmesi çabalarının henüz eri-

---

und der Bundesrepublik Deutschland", yayımlanmamış doktora tezi, 1990, Amsterdam Üniversitesi.

2 Baumgartner/Karabak, *Die verkauften Bräute*, Reinbek, Hamburg, 1978.

3 Bernard, C./Schläffer, E., *Die Grenzen des Geschlechts*, Reinbek, 1984.

şilmiş bir hedef sayılamayacağı ve “kurtulmuş Batılı kadın”ın da tıpkı Türkiyeli göçmen kadınlar gibi çeşitli yaşam gerçekleri olduğu gibi.

Feminist felsefeci Sandra Harding, ABD bağlamında siyah ve beyaz kadınların ilişkilerini analiz ederken, beyaz kadınların “kadın” yaşamını tanımlama ayrıcalığına sahip olduklarını saptar ve bu “tanımlama ayrıcalığının” basite indirgeyici bir tutuma ve ideolojik saptırmalara yol açtığını belirtir.⁴ Bireyselliğin varlığı ve öneminin, Türkiyeli göçmen kadın bağlamında reddedilmesi, var olan diğer yaşam modellerinin marjinalleştirilmesi, kaçınılmaz olarak değişkenlik ve çeşitliliğin reddini de beraberinde getirir. Değişkenlik ve çeşitliliğin göz ardı edilmesi ise sosyal gerçeği tüm yönleriyle yansıtamayacağı için Türkiyeli göçmen kadın olgusu yanlış tanımlanır. “Kurban” ve “kurtulmuş” sıfatları ile kadınlar arası hiyerarşiye ve feminist etnik merkezietçi ya da kültür merkezietçi söyleme yol açılır ve devamı sağlanır. Örneğin 1970’lerden beri Federal Almanya’da “Türkiyeli göçmen genç kızlar” ifadesi “ebeveynlerinin kölesi olarak evde hapis hayatı yaşayan”, “bakire olarak evlenen”, “eş seçme, fikir beyan etme, karar verme hakkından mahrum”, “küçük kardeşlerine bakmak zorunda olduğu için okula gidemeyen” anlamını içerir. Bu varsayıma uymayan genç kızların kültürel kimliği ise kabul görmez. Başörtü takmayan, spor yapan, sevgilisi olan, ilgi çekici bir meslek sahibi Türkiyeli genç kız ve kadınlar “tipik olmayan” ya da “içinde yaşadığı Batılı topluma entegre olmuş” istisnalar olarak kabul edilir ve bu varsayım sonuçta kendilerine dahi kabul ettirilir.

Basite indirgeyici tutum aynı zamanda Türkiyeli göçmen kadınların topluma uyum sürecinde ortaya çıkan sorunların, bizatihi göçmen kadından kaynaklandığını öngörür. Federal Almanya’da göçmen kadınlar konusunda yapılan araştırmaların amacı genelde, “göçmenlerden kaynaklanan entegrasyon engellerinin” analizi ve “entegrasyonu teşvik edici tedbir teklifleri” olarak tanımlanmaktadır. Araştırmaların hede-

4 Harding, S.J., *The Science Question in Feminism*, Cornell University Press, New York, 1986.

fi olan “entegrasyon engellerinin göçmenlerden kaynaklandığı” ifadesi, göçmenlerin bizzat kendilerinin birer “sorun” olduğu varsayımını da içermektedir. “Sorun” haline dönüştürülmüş Türkiyeli göçmen kadının entegrasyonunun önündeki en büyük engel ise, “kültür”dür. Çerçevesi değişmez olarak belirlenmiş Türkiyeli göçmen kadın tanımı, böylece kaçınılmaz olarak paternalist araştırmaların ve paternalist sosyal hizmet çalışmalarının edilgen bir “problem” objesi konumuna getirilmiştir. Feminist etnik merkezîyetçi ya da kültür merkezîyetçi yorumlar böylece sosyal hizmet alanındaki çalışmalarda da kullanım bulur.

Gerekli bir düzeltme

Kimlik, birey ve toplum arasındaki diyalektik ilişki temeline dayanır. Birey, tepki gösterdiği, koruduğu, değiştirdiği ya da yeniden şekillendirdiği toplumsal koşulların bir ürünüdür.⁵ Türkiyeli göçmen kadınlar yaşamlarını hangi aktif kişisel katkılarla şekillendiriyorlar, bağımsızlık yönündeki taleplerini nasıl gerçekleştiriyorlar, kendilerine hangi rol modellerini seçiyorlar, eğitim ya da meslek sahibi olmanın getirdiği olanaklarla yaşamlarını nasıl şekillendiriyorlar, yaşam kalitelerini yükseltme stratejileri nedir?

Bireyi, sorunun merkezine alan bu türden sorular ve olası cevaplarıyla Türkiyeli göçmen kadın konusunda çalışan Almanya’daki bilimsel çevreler, ilk kez 1989 yılında, “1980’ler Türkiyesi’nde ve Göç Olgusunda Kadınlar” konulu sempozyumda karşılaştı.⁶ Sempozyumun Türkiye bağlamındaki makalelerini içeren *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiyesi’nde Kadınlar* kitabı Federal Almanya’da *Aufstand im Haus der Frauen*

5 Berger/Luckmann, *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit. Eine Theorie der Wissenssoziologie*, 1987, s. 185.

6 Sempozyum Nisan 1989’da “Zur gesellschaftlichen Lage von Frauen in der Türkei der 80er Jahre und in der Migration” başlığı altında, Kassel Üniversitesi Disiplinlerarası Kadın Araştırmaları Çalışma Grubu (Interdisziplinäre Arbeitsgruppe Frauenforschung der Gesamthochschule Kassel) davetiyle ve Ay-la Neusel ve Meral Akkent tarafından organize edilmişti.

- *Frauenforschung in der Türkei* başlığı ile yayımlandığında ise,⁷ daha geniş bir kesim, Türkiye'deki feminist kadın araştırmaları hakkında ilk kez kapsamlı olarak bilgilenme imkanı buldu. Bu derleme, Türkiyeli göçmen kadınlar konusundaki tartışmalara yeni bir bakış açısı getirdi, feminist etnik merkezîyetçi ya da kültür merkezîyetçi tavra karşı gerekli bir düzeltme olarak algılandı ve Türkiyeli göçmen bilim kadınlarının kültür merkezîyetçi karşıtı tezlerini kuvvetlendirdi.

Fakat önyargılar, değişmeye karşı oldukça dayanıklıdır ve önyargının karakterindeki seçici algılama, "başka gerçeklerin" varlığını kabullenmekte engelleyici rol oynar. Dolayısıyla, belirttiğim olumlu tesirlerin yanında, bu kitap hakkında Türkiyeli göçmen kadın konusundaki alışılmış müzmin 'kurban' söylemini ısrarla koruyan eleştiriler de yazıldı: Feminist etnik merkezîyetçi söylemi, feminist kadın dergisi *EMMA*'dan bir alıntıyla örneklemek istiyorum: "İki Dünya Arasında" adı verilen yazının başlığı, iki dünyada yaşamının getirebileceği zenginliği değil, Türkiye'deki kadının da "kurban" statüsüne işaret etmek istiyor. Eleştirisi yapılan kitapta, İslam fundamentalizmi konusunun kadının statüsünü etkileyen çeşitli faktörlerden sadece biri olarak ele alınmasına rağmen, yazarın seçici algılama mekanizması nedeniyle kitap hakkında şu görüşlere yer verilmiş:

Aşağı yukarı hiçbir ülkede kadınlar Türkiye'deki gibi bir yılın tezata göğüs germek durumunda değildirler. Yeni filizlenmiş kadın hareketi, gelişen İslam fundamentalizminin tehdidi altındadır. Türk kadın araştırmacıları (bu kitapta, bu tehdidin) günümüz Türk kadınları için çalışma şartları, cinsel yaşamları, evlilik ve aile anlayışları açısından ne anlama geldiğini araştırmışlar.⁸

Federal Almanya'daki Türkiyeli göçmen kadın söylemine, araştırılan konuların tanımlanması, analiz yöntemleri ve sonuç

7 Aufstand im Haus der Frauen - Frauenforschung aus der Türkei, Ayla Neusel, Şirin Tekeli, Meral Akkent (der.), Orlanda-Frauenverlag, Berlin, 1991.

8 *EMMA, Zwischen zwei Welten*, 4/1991, s. 40.

verileriyle yeni bir soluk getiren bu derlemenin Almanya’da bir “ilk” olduğu bilinciyse, derlemedeki makalelerin vizyon genişlettiğini düşünen ve bu yeni deneyimi paylaşmak amacıyla yazılmış başka bir eleştiri ise, gene bir feminist yayın organında, *Die Frauenzeitung*’da yayımlandı. Yazıda, kitabın feministler için uluslararası dayanışma anlamı içerdiği de vurgulanmış:

(Bu makaleler) kendimizi beğenmişliğimizi düzeltici bir rol oynuyor. ‘Türk kadını’ kavramı ile şimdiye dek başı örtülü aciz ve geri kalmış bir yaratığı anlayanlar, bu kitabı hemen okumalıdır. (...) Türk ve Alman kadın hareketleri arasında birçok paralellikler var. Aufstand im Haus der Frauen kitabını okuyan herkes bunu derhal anlayacaktır. Federal Almanya’nın kadın vatandaşını, Anadolu’daki kadından farklı kılan nedir ki: İkisi de patriarkal sistem içinde yaşamlarını sürdürüyorlar, ikisi de biçimsel olarak erkeklerle eşit haklara sahip, ama uzun yıllardır bu hakların kendilerine tanınması için savaş vermektedirler. Tabii ‘şükürler olsun ki’ teknik gelişmeler sayesinde bizdeki kadının yaşamı, köylerde yaşayan Türk kadınının yaşamı kadar eziyetli değil.⁹

Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar derlemesindeki makaleler, Federal Almanya’yı Türkiye’deki feminist analizlerle tanıştırdı. Diğer bir feminist kadın dergisi *Schlangenbrut*’ta çıkan eleştiride bu önemli noktaya da işaret ediliyor:

(Bu kitapla birlikte) Türkiye’deki gerçek durum, tarihsel süreç ve kadın yaşamı konusunda yeni şeyler öğreniyoruz ve Türk bilim kadınlarının feminist araştırmalarının varlığından haberdar oluyoruz.¹⁰

Federal Almanya’da sayıları 750.000’i bulan Türkiyeli göçmen kadınlar, günlük yaşamlarında aynı apartman, aynı park,

9 Ulrike Droll, “Frauenforschung aus der Türkei”, *Die Frauenzeitung*, Haziran 1991.

10 Bereswill, M., Ehlert, G., “Aufstand im Haus der Frauen”, *Schlangenbrut*, 8/1991, s. 42.

aynı piknik alanı, aynı işyeri, aynı meslek eğitim kursları, aynı İş ve İşçi Bulma Kurumları, aynı doğumhane, aynı üniversite, aynı bilimsel araştırma kurumları ve hatta artık aynı yaşlılar yurdu gibi birçok özel ve resmî mekanı yerli Alman kadınlarla paylaşıyor, -göçmen kanunları hariç- aynı politik kararlar ve aynı ekonomik krizlerden etkileniyorlar. Dolayısıyla ayrımcılığın önünü kesmediği bir iletişimin önemi büyük. *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar* derlemesinin, Almanya'da neden olduğu karşıt fikirli ama verimli tartışmalar, kadınlar arası iletişimde yeni boyutlara ulaşılacağı yönünde umut verici bir gelişme. İletişimin kadın dayanışmasındaki önemi, özellikle de kadının yaşam kalitesini yükseltecek kadın politikaları üretmede ve hayata geçirmede koalisyonların vazgeçilmezliği açısından kadınlar arası iletişimi besleyecek bu türlü çalışmalara acilen daha fazla gerek olduğu inancındayım.

Nürnberg, Mayıs 1993

Erlangen, Ocak 2010

1980'LER TÜRKİYESİ'NDE KADINLAR

Şirin Tekeli

Bu kitap gibi derleme çalışmalara yazılan giriş yazılarının çeşitli zorlukları vardır. Bir yandan okura kitabın hangi ihtiyaçtan doğduğunu, neden belli yazıların bir araya getirildiğini anlatmak, aynı temaya farklı açılardan yaklaşan özgün yazıların bütünlüğünü sağlamak, onları genel bir bağlama yerleştirmek giriş yazısına düşen bir sorumluluktur. Bunu yaparken ister istemez nesnel olmaya, kitaba dışarıdan bakmaya çalışırsınız. Ama öbür yandan, siz de ona tarafsınızdır, belli bir senteze yazıların bütününe kendi süzgecinizden geçirerek varırsınız. Acaba bunu yaparken, farklı yazarların düşüncelerine gereken hassasiyeti yeterince gösterebilmiş misinizdir? Bu, derleyicinin içini hep kemiren bir sorudur.

Bu kitap, 1989'un nisan ayında Almanya'nın Kassel şehrinde, Kassel Üniversitesi Disiplinlerarası Kadın Araştırmaları Çalışma Grubu tarafından düzenlenen bir sempozyuma sunulan Türkçe bildirimleri bir araya getirmektedir. Sempozyumun konusu, 1980'ler Türkiye'sinde ve göç olgusunda kadın idi.

Yazıda önce bu sempozyum üzerinde duracağım. Ardından, yazıların hepsinde, araştırmacıların kendi ilgi odaklarından gündikleri Türkiye toplumunun 1980'lerde geçirdiği toplumsal değişme olgusuna daha genel bir yaklaşım getirmeye çalış-

şacağım. Böyle bir genel çerçeve, 1980'lerde Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer edinmeye başladığını gördüğümüz kadının hareketinin hangi dinamiklerden beslendiğini ve hangi dinamikleri harekete geçirdiğini anlamak açısından yararlı, hatta zorunludur. Daha sonra, kitaptaki yazıları birbirleriyle eklemleyerek anlamlı bir bütün haline getirdiğini düşündüğüm bu hareketin 1980'lerdeki gelişmesini ele alacağım. Yazının son bölümünde de katkıda bulunan kadınlardan ve düşüncelerinden söz ederek, kitabın içeriğini özetleyeceğim.

Ayla'yla tanışmamız...

1986 Baharı'nda, Kassel Üniversitesi Yüksek Pedagoji Okulu'na davet edilmiş ve orada, Türk toplumunda kadın konulu iki haftasonu semineri (*compact seminar*) gerçekleştirmiştim. Ayla Neusel ile bu seminerde tanıştık. Kendisi o günlerde üniversitenin rektör yardımcısı seçilmişti. Benim açımdan, Almanya'da bir Türk kadın akademisyenin elde ettiği bu olağanüstü başarı hem sevindirici hem de şaşırtıcı idi. Ayla Neusel de sanırım en çok, otuz yıldır uzağında yaşadığı ülkesinde 1980'lerde feminist bir kadın hareketinin oluşmakta olduğunu ortaya koyan sözlerime şaşırdı. Sempozyum düşüncesi, bir bakıma, bu iki kadının karşılıklı hayretinden doğdu denebilir. Biz kadınlara neler oluyordu? Türkiye'de seçkin kadınlara özgü ve bir ölçüde alışılmış başarı grafiği, demek artık, sınırları zorlamaya başlamıştı. Öte yandan Türkiye'de kadınlar, onları daha çok Alman sanayi şehirlerindeki göçmen işçi aileleri içindeki edilgenlikleriyle tanımış olan Almanları şaşırtacak bir mücadelelilik örneği veren bir hareket başlatmışlar ve durumlarını, kimliklerini enine boyuna irdelemeye koyulmuşlardı. Bu gelişmeleri, hem de Almanya'da düzenlenecek bir toplantıda tartışmak çok anlamlı olmayacak mıydı? Böylece son yıllarda kadınlarla ilgili araştırma yapmış kadın akademisyenleri bir araya getirerek kadınların günümüzde ne gibi sorunlarla karşı karşıya olduklarını ve onlarla baş etmek için neler yaptıklarını derinliğine ele alacak bir sempozyum düzenleme fikri doğdu.

17-21 Nisan tarihleri arasında, Kassel yakınındaki Hofgeismar Şatosu'nda yapılan bu toplantıya,¹ bu kitaba yazılılarıyla katılan kadınların yanı sıra, Almanya'da göçmen Türk kadınlarıyla ilgili araştırmalar yürüten Alman ve ikinci kuşaktan Türk kadınları katıldılar. Beş gün ve akşamların ilerleyen saatlerine taşan tartışmaları da dahil edersek beş gece süren, aynı merak konusunun heyecanlandığı elli kadın arasında gerçekleşen bu buluşma, hepimizi zenginleştiren bilgi alışverişinin yanı sıra, birbirlerini yazılarından tanıyan kadınların tanışıp yakınlaşmasına, uzun süredir görüşmemiş eski dostların buluşmasına ve tabii zaman zaman gerginliğe varan yoğun tartışmalara sağladığı ortamla unutulmaz bir deneyim oldu. Başkalarına benzemeyen bir sempozyumdu bu. Örneğin, aramızda küçük bebekleri olan genç kadınlar vardı ve hiçbirisi bebekleri olduğu için sempozyuma katılmamayı düşünmediği gibi, bebeklerinden bir haftaya yakın süre ayrılmayı istememişti. Başka bilimsel toplantılarda genellikle kale bile alınmayan bu sorun, yaklaşım farklı olunca, sanılanın aksine hiç de çözümsüz değildi. Ayla ve bu kitabın yayına hazırlanması sırasında olduğu gibi, sempozyumun tüm örgütsel sorunlarının çözümünde mucizevi bir esneklik-disiplin dengesi tutturana sosyolog Meral Akkent, Hofgeismar'da geçici bir kreş oluşturdu.

Sempozyum deneyimi katılan hemen herkes tarafından anlamlı bulunduğundan, onu hiç değilse bildirilerin bir bölümünü kitaplaştırarak başkalarıyla paylaşmak ihtiyacı sempozyum daha bitmeden gündeme geldi. Bildirilerin büyük çoğunluğunun Türkiye'de yaşamakta olan kadınların sorunlarını ele alması ve Almanca ve Türkçe yayınları aynı zamanda gerçekleştirilmek istenen kitabın boyutlarının her iki tarafta da kaygı kaynağı olması nedeniyle, sempozyumun göç boyutunun bu kitapta yer almamasına karar verildi. Kitabın boyutundan kaynaklanan yayıncılık endişeleri, birçoğu bu kitapta yer aldığı biçimden daha geniş ve zengin olan bildirilerin kısaltılmasını da zorunlu kıldı. Seçenekler, kitabı hiç yayımlayamamak ve bulgularımızı okurlarla paylaşamamak ya da kısaltılmış bir biçimde

1 Bu sempozyumla ilgili olarak bkz. Günseli Berik (1989).

de olsa paylaşmak olunca, elinizdeki biçimi yeğlemekte tereddüt etmedik.*

1980'lerde Türkiye toplumu

Kadınların önceki yıllarda olabildiğinden çok daha gür bir sesle toplumdaki konumlarını, ezilmişliklerini, kimliklerini sorgulamaya giriştikleri 1980'ler Türkiye'si nasıl bir toplum? Bizi ilgilendiren konu içine gömülü olduğu için kaba fırça darbeleriyle de olsa çizmek zorunda olduğumu hissettiğim bu tablonun teorik ve ampirik dayanaklarını uzun uzadıya tartışmanın bu giriş yazısı çerçevesinde hem olanaksız hem de gereksiz olduğunu düşünüyorum.

Burada söz konusu olan, Türkiye'nin son on yıldır yaşadığı toplumsal ve kültürel gelişme eğilimlerinin başlıcalarına, kadınları ilgilendiren yönleriyle işaret etmektir. Türkiye, yüzelli yıllık bir geçmişi olan değişme sürecinin son yirmi yılda çok hız kazandığı bir toplum. Öyle ki, toplumun artık bir kabuk değiştirme noktasına geldiğini savunmak mümkün. Modernleşme kuramlarının klasik geleneksel/modern kutuplaşmasında modernlik sendromuna bütünüyle yerleşmiş görünmese de, Türkiye artık gelenekselin önemli ölçüde çözüldüğü, gözlemcide mozaik imgesini uyandıracak kadar farklılaşmış ve karmaşıklaşmış bir toplum yapısı sunmakta.

Genellikle değerlerin, tutumların, davranışların yapılardan daha yavaş değiştiği kabul edilir. Ama burada da son birkaç yıldır "altüst olma" denilebilecek bir değişimin yaşandığı görülüyor. Bu değişimin boyutlarını yansıtabilmek için, 1985-1989 yılları arasında değişik amaçlarla gerçekleştirilmiş, tutum ve değerlerle ilgili birçok araştırmadan elde edilen bir "profil" çalışmasının bulgularından yararlanacağım.²

(*) Kitabın Almanca'sı, *Aufstand im Haus der Frauen* adı altında yayımlandı: A. Neusel, Ş. Tekeli, M. Akkent (der.) Orlanda Frauenverlag, Berlin, 1991.

2 PLAR Araştırma Şirketi tarafından, 1980'li yıllar boyunca farklı kurumlar için farklı amaçlarla yürütülen çeşitli araştırmaların, 1980'lerin değişmelerini topluca yansıtmak için gözden geçirilerek tablolaştırılmış biçimi olan bu çalışma, *Profil, Türkiye 1989, Değerler, Tutumlar, Davranışlar* adı altında yayımlandı.